

DIEVČA V AUSCHWITZI

*Prežila som ako jediná
z celej rodiny, aby som mohla
vyrozprávať náš príbeh*

SARA LEIBOVITSOVÁ a ETI ELBOIMOVÁ

TATRAN

SARA LEIBOVITSOVÁ
ETI ELBOIMOVÁ

DIEVČA V AUSCHWITZI

TATRAN

Z anglického originálu Eti Elboim & Sara Leibovits:
The Girl Who Survived Auschwitz,
ktorý vyšiel vo vydavateľstve HarperCollinsPublishers Ltd,
Londýn 2020,
preložila Marianna Bachledová.
Vyšlo vo Vydavateľstve TATRAN, Bratislava 2024 ako 5455. publikácia.
Vydanie I.
Knižnú väzbu podľa pôvodného návrhu spracoval Peter Zentko
Zodpovedná redaktorka Zuzana Šulajová
Jazykové redaktorky Ina Martinová, Adriana Oravcová
Technický redaktor Peter Zentko
Sadzba AldoDesign, Bratislava
Vytlačil FINIDR, s.r.o., Český Těšín.

www.slovtatran.sk

:: knihy pre **hodnotnejší** život

All rights reserved.

Copyright © Sara Leibovits, Eti Elboim 2020
Translation © Marianna Bachledová 2024
Slovak edition © Vydavateľstvo TATRAN 2024

ISBN 978-80-222-1502-2

*Auschwitz je ako priepasť vo svedomí ľudstva,
ktorú možno prekonať jedine tak, že budeme
široť svetlo a dobro na celom svete.*

Dievča v Auschwitzi¹

*Táto kniha rozpráva príbeh o záchrane a prežití,
o viere vo Stvoriteľa a v zázraky, o viere v samého seba,
o odvahe a hrdinstve, o vynaliezavosti, sile a priateľstve,
o tom, na čom záleží, aj o hľadaní ľudskosti
v tých najťažších chvíľach,
o hľadaní svetla v temnote utrpenia a poníženia,
o hľadaní dobra uprostred pekelnej zloby.
Je to príbeh o víťazstve nad zlom.*

*Tento príbeh je príbeh šialenstva z nočných mór,
niet v ňom logiky ani ľudskosti.
Je však skutočný.
Skutočne som zažila takýto rok.
Len ako šestnásťročná som bola v Auschwitzi.*

¹ Slovenský názov poľského mesta v blízkosti koncentračného tábora je Osvienčim, ale samotný tábor, o ktorom bude v tejto knihe reč, sa volá Auschwitz. (Pozn. prekl.)

*Tento príbeh je mojou súčasťou, ja jediná z celej
rodiny som prežila.*

*Môj príbeh patrí celému židovskému národu,
nám všetkým.*

*Dúfam, že vás posilní a prehĺbi vašu vieru a že sa
naučíte viac milovať život.*

*Možno pochopíte, aký je jeho zmysel a že s nenávisťou,
so zlom, s aroganciou a rasizmom treba bojovať.*

*Že treba hľadať dobro a súciti,
pomáhať iným a preukazovať im láskavosť
a že iných treba milovať už len preto, že sú tiež ľuďmi.
Prežila som, aby som mohla svedčiť, a toto je môj príbeh.*

SARA LEBOVITSOVÁ Z RODINY HERŠKOVITSOVCOV –
NARODENÁ V ČESKOSLOVENSKU, OBČIANKA IZRAELA

Dcéra dievčaťa v Auschwitzi

*Toto je príbeh mojej matky, ktorá prežila Auschwitz,
a zároveň príbeh o nás, generácii, ktorá sa
narodila po holokauste.
Máme šťastie, že sme sa vôbec tým spáleným konárom,
potemneným a dymiacim,
tým fénixom, ktorí povstali z popola krematória,
narodili, no oni sa znovuzrodili.
Vrátili sa ako kostry, a predsa roztiahli krídla a založili si
rodiny a domovy. Znova sa naučili smiať a radovať,
zaslúžiť si šťastie a život. Kvôli nám.*

*Niektorí máme doráňané duše, ale aj silu, moc
a inšpiráciu.
Sme silnejší než peklo, mocnejší než hrôza,
na pôde svojej domoviny, zeme izraelskej, stojíme pevne.
Matky nás dojčili silou a spomienkami na holokaust.
Prúdili nám do žíl s každým otcovským
pohladením a objatím.*

SARA LEIBOVITSOVÁ • ETI ELBOIMOVÁ

*Máme to šťastie byť ohnivkom v reťazi,
spolu s ďalšími, čo prežili, a so zvyškom sveta.*

*Prežili, aby vyrozprávali svoje príbehy,
a my sme tu zase nato, aby sme zariadili,
že ich hlasy vypočujú.*

*Aby sme hovorili, dokumentovali a zverejňovali,
pripomínali a chránili a aby sa to už nikdy nezopakovalo!
Sľúbili sme, že nedovolíme svetu zabudnúť.*

ETI ELBOIMOVÁ Z RODINY LEIBOVITSOVCOV –
NARODENÁ V IZRAELI, OBČIANKA IZRAELA

Posledná zastávka: Auschwitz

Vlak spomalil a nakoniec sa s ohlušujúcim škrípaním brzd zastavil. Bolo ráno, štvrtok 18. mája 1944. Už od pondelka sme boli zavretí v dobytčom vagóne, natlačení jeden na druhého v temnote, špine a o hlade. Na ceste nás sprevádzali slzy, utrpenie a hrôza z neznámeho.

Teraz sme sa všetci krčili a s obavami čakali, kedy sa odomknú dvere vagóna. Niektorí z nás si mysleli, že z cestovania nákladným vlakom nemôže vzísť nič dobrého, veď v takých sa zvyčajne z Poľska do Nemecka preváža dobytok. Napadlo mi, že aj zvieratá prevážajú v pohodlnejších podmienkach než nás, ľudské bytosti, a keď je takýto už presun, čo to asi vypovedá o mieste, kam sme dorazili?

Napriek tomu som si však uchovávala nepatrnú nádej, že môjho otca, matku, päť mladších bratov, mňa a ostatných Židov, ktorí s nami cestovali vlakom, tam čaká niečo lepšie. Čo viac by si dievča mohlo priať? Mala som pätnásť rokov a desať mesiacov. Som Suri Herškovitsová z dedi-

ny Komjati, ktorá bola v čase môjho narodenia súčasťou Československa, ale tesne pred vojnou ju anektovalo Maďarsko.²

Do nákladného vlaku sme nastúpili pred tromi dňami priamo v mukačevskom gete a už to bolo peklo na zemi. Vtedy sme ešte nevedeli, že na ceste do toho väčšieho, dlhodobého pekla nás čaká niekoľko menších pekiel.

Vagón nemal schodíky. Mladší sa tam vyškriabali sami a potom pomáhali dovnútra starším.

Keď sme sa ocitli vo vlaku, šokovalo ma, aký je zahnojený a ako páchne od dobytky, ktorý sa v ňom viezol pred nami. Podlaha bola mokrá a špinavá. Zdalo sa, že niekto sa ju pred našim príchodom pokúšal opláchnuť, ale keďže sa asi ponáhlal, nestihlo to tam uschnúť, a tak ju pokrývala lepkavá kaša blata a špiny.

Ako prvé sme si všimli, že vo vagóne nieto sedadiel. Všetci sme museli stáť a tlačiť sa.

Povedali nám, aby sme poslúchali a správali sa slušne. Vysvetlili nám, že dvere zvonka zamknú a znova ich otvorí až v cieľi. Dvere otvorí až „tam“, lebo „tam“ budú ľudia, ktorí majú kľúče. Kde je „tam?“ To sme nevedeli. Netušili sme, kam ideme.

Keď sme nastupovali do vlaku, úlohu „veliteľa“ vagóna dostal môj bratranec Šoni Salomon. Netuším, kto mu túto pozíciu pridelil, pamätám si len to, že za nás zodpovedal. Mal devätnásť, pochádzal z neďalekej dediny Boharevyca a bol to syn otcovej sestry Faige.

V jednom kúte vagóna plakali deti, v druhom sa ľudia snažili umožniť niektorým starším cestujúcim, aby sa po-

²Dnes je táto obec súčasťou Ukrajiny. Volá sa Velyki Komjati.

sadili na podlahu. Všetci sme boli veľmi hladní a unavení, čo naše utrpenie ešte zväčšovalo. Medzi spolucestujúcimi sa našli aj matky s deťmi. Väčšinu osadenstva vagóna tvorili ženy, starí ľudia, deti a mládež. Mužov tam bolo málo, väčšina z nich musela v tom čase narukovať do maďarskej armády. Odviedli ich vykonávať namáhavé práce a potom skončili ako zajatci v rukách nemeckých okupantov. Nešlo len o to, že chýbali svojim rodinám, ale aj o to, že rodiny sa strachovali o ich bezpečnosť.

Vo vagóne nás bolo dokopy 84, nikto nepoznal nikoho a všetci sme boli dosť vydesení. Spoločnému osudu čelila náhodne vybraná skupina ľudí.

Ďalej sme zistili, že vo vagóne nie je pitná voda. Netušili sme, ako sa máme bez nej zaobísť.

Prvú štvrt hodinu sme sa k sebe snažili správať zdvorilo a ohľaduplne. „Mohli by ste sa, prosím, trochu posunúť?“ ozvalo sa odniekiaľ. „Prosím, urobte mi trochu miesta,“ žiadal niekto iný. Lenže potom nám došlo, že vo vagóne nie je ani toaleta! Začínali sme strácať nádej. Už po polhodine sa z cesty stalo utrpenie.

„Prepáčte, má tu niekto deku?“ zvolal môj otec Jakob Herškovits. Mal štyridsaťštyri rokov. Keďže slúžil ako kostolník v synagóge, bol zvyknutý viesť komunitu a pomohol svojmu synovcovi Šonimu prevziať velenie nad vagónom. Dokonale sa naňho hodil verš z *Etiky otcov*: „Na mieste, kde ľudí niet, snaž sa byť človekom.“ Dokázal, že človek je schopný zachovať si ľudskosť aj v tých najťažších chvíľach a stále pomáhať ostatným.

Niektor si prehrabal batožinu a daroval nám vlnenú deku.

„Prepáčte,“ zvolal znova. „Má niektor kladivo? Klinec? Vedro?“

Môjmu otcovi a Šonimu sa aj bez klinecov a kladiva ako si podarilo zavesiť do kúta vagóna deku a vytvoriť tak súkromnú záchodovú kabínku. Ale čo s vedrom, ktoré sa rýchlo plnilo a pretekalo?

„Vedro treba vyliat von,“ skonštatoval jeden z mužov. Ktosi navrhol, že vylezie niekomu na plecía a obsah vedra vyleje pomedzi mreže na okne. V rýchloidúcom vlaku však všetky pokusy vyliat vedro splaškov von znova a znova zlyhávali.

„Má niektor noviny?“ pýtali sa môj otec so Šonim v nádeji, že sa im pomocou nich podarí nasmerovať obsah vedra von.

Nikto však noviny nemal a vagón bol čoraz špinavší a začínal príšerne smrdieť. Vlak občas zastavil v nejakej stanici a my sme dúfali, že dostaneme vodu a ten smrad vyvetráme, ale dvere ostávali zamknuté celé tri dni.

Niekedy vlak v stanici postál kratšie, inokedy dlhšie, možno pre výhybky. V niektorých staniach na nás čakali dobrí miestni ľudia, ktorí nám pomedzi mreže hádzali bochníky chleba a šúľky varenej kukurice. Všetci sa na potraviny vrhli a do pár minút bolo po nich.

Zakaždým, keď vlak zastavil v stanici, všetci sme stíchli, aby sme počuli, akým jazykom sa tam vonku hovorí, ale ľudí väčšinou nepúšťali do blízkosti vagónov, takže sme sa nič nedozvedeli.

Cestu vlakom sprevádzal krik a plač. Ľudia driemali postojacky aj posediačky. Raz za čas si stojaci vymenili miesta so sediacimi, ale vo vagóne nebol pokoj a ticho ani na okamih.

Neustále sme sa snažili uhádnuť, ktorým smerom nás vezú. Nevideli sme slnko, mesiac ani hviezdy. Pripadalo nám to, akoby sa proti nám spriahla so svetom aj príroda.

Okná boli úzke, a keď sa niekto pri nich zdržiaval, všetci naňho kričali, aby odstúpil, lebo blokoval prísun vzduchu. Raz sa však predsa len komusi podarilo zbadat' kúsok krajiny, ktorou sme sa viezli, a oznámil nám: „Sme v Poľsku!“

Aj môj otec sa pozrel z okna a vzápätí potvrdil: „Sme v Poľsku.“

Človeku je ťažko uveriť, že ho posielajú na smrť, hoci nič nespravil, bez akéhokoľvek racionálneho dôvodu. Ľudská myseľ to nedokáže uchopiť. Možno aj preto sme si cestou vo vlaku, hoci celí roztrasení, stále zachovávali nádej a optimizmus.

Keď nás vyvliekli z domov, medzi Židmi kolovali chýry, že nás posielajú na druhú stranu Dunaja na miesto zvané „Dunántul“ (po maďarsky „za Dunaj“), kde stojatá voda vytvorila rašelinu. Otec so susedmi diskutoval o tom, že všetkých Židov určite posielajú práve tam, aby odvodňovali pôdu a pripravovali ju na moderné poľnohospodárstvo. Otec a jeho priatelia si boli istí, že sa nám to podarí. Dnes už viem, že každý transport, ktorý v tom období opustil Maďarsko, viezol okolo 3 000 Židov. Spolu

147 transportov vyviezlo 450 000 maďarských Židov. Už mesiace predtým sme sa však stretávali s antisemitizmom, zažívali sme utrpenie a strasti v mukačevskom gete, počuli sme, že v ukrajinských dedinách Židov hádžu do jám a strieľajú, ale keby bol niekto cestujúcim v našom vlaku povedal: „Počúvajte, väčšina z vás zomrie do hodiny po príchode do konečnej stanice,“ boli by sme naňho hľadeli ako na blázna.

Cestou dochádzalo k rôznym neprijemným konfrontáciám. Jeden štrnásťročný chlapec si priviazal topánky za šnúrky k mrežiam na okne. Ako sa vlak kymácal, šnúrky sa uvoľnili, topánky spadli a zasiahli moju mamu priamo do tváre. Mali kovové pracky. Jedna z nich mamu trafila rovno do oka a ona sa rozplakala. Otec jej prezrel ranu, podal jej vreckovku a ubezpečil ju, že situácia nie je taká zlá a do nasledujúceho dňa už po údere nebude ani stopy. Ľudia vo vagóne sa však začali hýbať, nazlostene sa do chlapca púšťali a chceli ho biť. Môjmu otcovi ho však bolo ľúto, a preto sa všetkých pokúšal upokojiť a nastoliť pokoj. Nazlostenému davu povedal: „Nechajte toho chlapca na mňa. Viem, ako vychovávať deti.“ Nebolo to ľahké, ale nakoniec sa mu ho podarilo pred ostatnými zachrániť a chránil ho po celý zvyšok cesty. Išlo o jediného syna istej odvovenej matky. Mama to zvládla, hoci jej na oku ostala opuchnutá modrina. Nedá sa opísať, aká strašná bola naša cesta, ale v tomto vagóne nik nezahynul. Na jej konci všetkých 84 ľudí nervózne čakalo, kedy sa otvoria dvere.

Príchod do Auschwitzu

Čakanie, kým sa otvoria dvere, mi pripadalo nekonečné. Ľudia sa navzájom tíšili: „Psst... Psst... Ticho, nech počujeme, v akom jazyku hovoria a čo vravia!“ Mimo vagóna sme však nepočuli nič. Netušili sme, kde sme.

Odrazu zaškrípali pánty, dvere sa otvorili a my sme začuli hlasy v nemčine. Do vagóna vnikol čerstvý vzduch, zmiešal sa s hustou atmosférou vnútri, vošiel mi do nosových dierok a naplnil pľúca. Ponad hlavy ľudí na mňa zažiaril lúč slnka a ja som uvidela, že vonku nás čaká krásny, jasný deň. Odkiaľ sa vzalo také ľúbe slnečné ráno?

Do vagóna vliezlo pár 14- či 15-ročných chlapcov v modrosivých väzenských rovnošatách a rovnakých látkových čiapkach. Vyháňali nás von a vraveli: „Nič si neberte. Všetky veci nechajte tu.“

Mama mne a bratovi povedala: „Deti, rýchlo si natiahnite po tri košele, okrem toho, čo máme na sebe, si nesmieme nič vziať.“ Pomohla nám z batôžkov povyberať šaty a obliecť sa.

Tí chlapci nás však hnali von, nedovolili nám zdržiavať sa vo vagóne. Nič nám nechceli povedať, akoby im ktosi zakázal hovoriť s nami o mieste, kam sme dorazili. Iba kričali: „Vystúpte! Vystúpte!“

Otec jedného z nich v kúte vagóna chytil za plecía a opýtal sa ho, čo je to za miesto. Mladík mu čosi odvetil. Zdalo sa, že pravdivo, lebo otec až dovtedy cestujúcich nabádal, aby sa teplo obliekli a napchali do vreciek všetok chlieb, ktorí sme tu mali. Po odpovedi od mladíka však zmenil postoj a ticho zamumlal: „Nič si netreba brať. Vystúpime a oni nám neskôr všetko donesú.“

Ktosi sa ho opýtal: „Ako budú vedieť, ktorý batoh je čí?“ Netuším, čo vtedy môjmu dobrému otcovi bežalo hlavou, čo musel zažívať. Aj keby vedel, že sme dorazili na miesto, kde zabíjajú Židov, nemohol s tým nič spraviť, nemal šancu zorganizovať ani vzburu, ani útek. Väčšina prítomných boli ženy, deti, starší, chorí, krehkí a slabí ľudia. Nikto z nás by sa im nedokázal postaviť či ujsť. Predpokladám, že preto otec pred matkou a spolucestujúcimi zatajil to hrôzostrašné tajomstvo, ktoré mu mladík zveril.

Keďže vagón nemal schodíky, nevedeli sme, ako z neho vystúpiť. Mladší ľudia povyskakovali, ale starší, tehotné ženy a ženy s malými deťmi mali problémy. Väčšine z nás sa vystupovalo ťažko a niektorí odtiaľ spadli.

Boli sme špinaví, smradľaví, hladní a zoslabnutí. Napriek tomu sme stále verili, že nás tu niekto čaká, pretože nebo bolo modré, slnko radostne svietilo, videli sme

stromy a trávu, a tak sme dúfali, že sme sa predsa len dostali na krásne a slušné miesto, kde sa o chvíľu okúpeme, najeme a poľudštíme. Vôbec sme nepočítali s tým, že sme prišli do pekla. Nevedeli sme, že o pol hodiny nato bude nažive už len polovica z nás.

Moja matka Blima Herškovitsová z rodiny Gelbovcov, narodená v dedine Komjati, mala 38 rokov. Sestra Ráchel mala 14, brat Eliezer 12, brat Josef Šalom 10, sestra Faigele 8 a malý braček Azriel Cvi 3 roky. Naša sestra Pessy umrela pred štyrmi rokmi vo veku deväť mesiacov.

Matka sa pri vystupovaní z vagóna veľmi bála o moju sestru Ruchi³, lebo mala poranenú nohu. Zranila sa ešte v mukačevskom gete a počas trojdňovej cesty vlakom dostala do rany infekciu a noha opuchla. Matka očakávala, že sa dostaneme niekam, kde bude môcť naplniť umývadlo mydlovou vodou a ranu vyčistiť. Dúfala, že tam bude lekár alebo zdravotná sestra, ktorí na to Ruchi niečo dajú.

Ruchi bola vyššia ako ja a vyzerala staršie. Zvyklo sa u nás žartovať, že to ona je najstaršia. Boli sme najlepšie priateľky, ale zbožňovala som všetkých mladších súrodencov.

Mamu trápil aj monokel od topánok, ktoré ju udreli vo vlaku. „Vidno mi modrinu?“ pýtala sa nás. Táto krásna žena s veľkými zelenými očami aj na tom cudzom mieste chcela vyzeráť zdravá a silná. Možno inštinktívne vycítila, že je to bezpečnejšie, ako vyzeráť choro či zranene.

Päť minút po tom, čo sme vystúpili z vlaku, sme si všimli, že na konci trate je nastúpený rad vojakov a vojačok.

³ Zdrobnenina mena Ráchel. (Pozn. prekl.)